Mirza'nın 1577'de ölümünden sonra II. İsmâil'e intisap ederek onun nakışhanesinde de çalıştı. Ancak bu müddet pek kısa olmalıdır. Çünkü II. İsmâil de 1577 Ramazanında vefat etmiştir. Abdullah-ı Şîrâzî bu tarihten sonra Meşhed'e döndü ve ölümüne kadar ilk efendisi İbrâhim Mirza'nın türbedarı olarak yaşadı.

P. P. Soucek, Şîrâzî'nin eserleri hakkındaki kanaatlerini *Encyclopaedia Iranica*'da (I, 205-207) genişçe anlatır ve bilhassa 1556-1565 yılları arasında hazırladığı Molla Câmî'nin *Heft Evreng* mesnevisi üzerindeki tezhiplerinin çok dikkat çekici olduğunu söyler. *Yûsuf u Züleyḫâ* mesnevisinin müzehhep serlevhası içinde, eserin Abdullah-ı Şîrâzî tarafından tezhip edilerek ciltlendiği açıkça kaydedilmiştir. Hilâlî'nin *Sıfatü'l-ʿâşıḳîn* isimli 989 (1581) tarihli eseri de onun imzasını taşımaktadır. Kādî Ahmed, Abdullah'ın bu eseri Meşhed'de hazırladığını ifade etmektedir. Tezhipteki üslûbunu Şah Tahmasb'ın nakışhanesinden çıkmış eserlere bağlamak mümkündür. Lâke cilt kapakları, dayanıklılığı sebebiyle XVI. yüzyılda çok yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Yine Kādî Ahmed'in bildirdiğine göre Abdullah-ı Şîrâzî, **ruganî** denilen bu tarzda da büyük ustalardan biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kādî Ahmed Kummî, *Gülistân-ı Hüner* (nşr. A. S. Hânsârî), Tahran 1352 hş., s. 148; İskender Bey Münşî, *Târîḫ-i ʿAlem-ârâ-yı ʿAbbâsî*, Tahran 1334-35 hş., I, 177; Mehdî Beyânî, *Aḥvâl ü Âsâr-ı Ḫoşnüvîsân*, Tahran 1363 hş., IV, 1090; P. P. Soucek, "ʿAbdallāh Šīrāzī", *EIr.*, I, 205-207.

 ALİ ALPARSLAN

ABDULLAH b. ŞÜBRÜME

(عبدالله بن شبرمة)

(bk. İBN ŞÜBRÜME).

ABDULLAH-I ŞÜTTÂRÎ

(عبدالله شطاری)

(ö. 832 / 1428-29)

Şüttâriyye tarikatının kurucusu kabul edilen Hindistanlı mutasavvıf.

Hakkındaki bilgiler daha çok Gulâm Server-i Lâhûrî'nin *Ḥazînetü'l-aṣfiyâ*'ına dayanmaktadır. Hemedâniyye tarikatını Ali el-Hemedânî'den, Kādiriyye tarikatını Şeyh Abdülvehhâb'dan aldı. *Ḫazînetü'l-aṣfiyâ*'a göre Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin soyundan gelen Abdullah, Tayfûriyye tarikatı şeyhlerinden Muhammed Ârif'e intisap etti. Şeyhi ona Şüttârî (veya Şattâr) lakabını verdi; hırka giydirerek tarikatı yayması için Hindistan'a gönderdi. Abdullah-ı Şüttârî önce Hindistan'ın Bankipûr şehrine, sonra Kanpûr'a gitti ve orada büyük bir üne kavuştu. Bir süre sonra Câlûh'a geldi; Câlûh hükümdarının başşehir Mend'de kendisine tahsis ettiği bir yere yerleşerek tarikatını yaymaya başladı. *Nüzhetü'l-ḫavâtır* müellifinin *Gülzâr-ı Ebrâr*'dan naklettiğine göre 832'de (1428-29) Mend'de vefat etti. Değişik şekillerde kaydedilen tarikat silsilelerinin hepsi Bâyezîd-i Bistâmî'ye ulaşır. Abdullah-ı Şüttârî'nin meşrebi, tasavvufta üç genel temayülü ifade eden **tarîk-i ebrâr, tarîk-i ahyâr, tarîk-i şüttâr**dan sonuncusudur. Bu yol aşk, vecd ve cezbeyi esas alır. Kendisine "pîr-i tarîkat", "sâhib-i tarîkat" denilmekle birlikte Şüttâriyye tarikatı daha önce de mevcuttu. Nitekim bazı kaynaklarda şeyhi Muhammed Ârif'e Şüttârî lakabı verilmektedir. Kendisinden önce genel bir tasavvufî tavır ifade eden Şüttâriyye, Abdullah-ı Şüttârî tarafından özel bir tarikat olarak kurulmuş olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zebîdî, *ʿİḳdü'l-cevheri'ṡ-ṡemîn* (M. Tancî nüshası fotokopisi), DİA Ktp., nr. 4323, s. 73; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 184ᵇ; Gulâm Server-i Lâhûrî, *Ḫazînetü'l-aṣfiyâ*ʾ, Leknev 1914, II, 185; Ma'sûm Ali Şah, *Ṭarâyıḳu'l-ḥaḳâyıḳ*, Tahran 1316-19 / 1898-1901 → Tahran, ts. II, 151-152; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ḫavâṭır*, III, 100-101; Yûnus İbrâhim es-Sâmerrâî, *ʿUlemâʾü'l-ʿArab fî şibhi'l-ḳârreti'l-Hindiyye*, Bağdad 1986, s. 154; T. Yazıcı, "Şattâriye", *İA*, XI, 355-356; a.mlf., "Tarîkat", *İA*, XII, 15.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

ABDULLAH b. TÂHİR

(عبدالله بن طاهر)

Ebü'l-Abbâs Abdullāh b. Tâhir b. el-Hüseyn

(ö. 230 / 844)

Abbâsîler devrinin önemli devlet adamı ve kumandanlarından.

182'de (798) muhtemelen Horasan'da doğmuş, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını orada geçirmiştir. Babasının nezareti altında çok iyi yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Hârûnürreşîd'in oğulları Emîn ile Me'mûn arasındaki hilâfet mücadelesinde Me'mûn tarafını tutan ve bu işte baş rolü oynayan babası Tâhir'in maiyetinde o da bu mücadeleye katıldı. el-Cezîre'de çıkan isyanları bastırmak üzere 815 yılında bölgeye vali tayin edilen babasının yanında ilk askerî ve idarî tecrübelerini kazandı. Babasının buradan ayrılmasından sonra (11 Ağustos 819) onun vekili sıfatıyla mücadeleye devam etti. Babası Horasan valiliğine tayin edilince o da Bağdat **sâhibü'ş-şurta*** lığına getirildi. el-Cezîre isyanlarının tehlikeli bir hal alması üzerine halife Me'mûn tarafından el-Cezîre ile birlikte Şam ve Mısır valiliğine tayin edilerek isyanı bastırmakla görevlendirildi (821). 20.000 kişilik bir kuvvetle Rakka'ya gelince, önceleri âsilere karşı müsamahalı davranarak kendisine karşı birlikte hareket etmelerini önlemeye çalıştı. Ancak isyan, bütün Kuzey Suriye ve el-Cezîre bölgesindeki Mudar kabilelerinin katılmasıyla genişleyerek dört yıl kadar sürdü. Bunun üzerine âsilerin hareket üssü haline getirdikleri kaleleri zaptederek onları tes-

lim olmaya zorladı. Çetin bir mücadeleden sonra önce Bâlis Kalesi'ni zaptetti. Buradan isyanın elebaşısı Nasr b. Şebes'in bulunduğu Keysûm Kalesi'ne saldırdı ve kaleyi kuşattı. Muhasara üzerine Nasr eman dilemek zorunda kaldı; ancak Abdullah'ın bölgeden ayrılmasından sonra tekrar isyan etti. Geriye dönen Abdullah, kaleyi ikinci defa kuşatarak Nasr'ı teslim aldı ve Bağdat'a gönderdi.

Bu isyanın bastırılmasından sonra sıra Mısır meselesinin halline gelmişti. Emîn ile Me'mûn arasındaki iktidar mücadelesi, eskiden beri Mısır'da devam eden kabileler arası rekabeti daha da arttırmış ve işi silâhlı mücadeleye kadar götürmüştü. Kardeş kavgasının sona ermesi üzerine sükûnet sağlanır gibi gözükürken, Endülüs Emevî Hükümdarı I. Hakem'in 15.000 aileyi Mısır'a sürgün etmesi durumu iyice gerginleştirdi. Bu arada Mısır Valisi Ubeydullah b. Sârî hilâfet merkezi ile ilgisini kesip vergisini göndermeyince, halife Mısır'ı tekrar merkeze bağlama işini Abdullah'a verdi. 825 yılında Mısır'a hareket eden Abdullah, İskenderiye'yi Endülüslüler'in elinden geri aldı; âsileri mağlûp ederek Ubeydullah'ı eman dilemeye mecbur etti ve Bağdat'a döndü (826). el-Cezîre ve Mısır isyanlarının bastırılmasında gösterdiği başarıdan dolayı Abdullah bu sefer, Azerbaycan'da isyan eden Bâbek el-Hürremî gailesini ortadan kaldırmakla görevlendirildi. Bu iş için önce Azerbaycan ve Ermeniye valiliğine tayin edildi. Dînever'de, Bâbek üzerine harekete geçireceği orduyu hazırlarken, kardeşi Talha b. Tâhir'in ölümü üzerine, onun yerine Horasan valiliğine tayin edildi (214/829-30).

821 yılından itibaren önce babasının, sonra da kardeşinin idaresi altında bulunan Horasan'a giden Abdullah, Rey'den Hindistan'a kadar uzanan bölgeyi, tam mânasıyla bağımsız bir hükümdar gibi yönetmeye başladı. 834'te Tâlekan'da isyan eden Hz. Ali evlâdından Muhammed b. Kāsım'ın isyanını kolayca bastırdı ve Kāsım'ı yakalayarak Bağdat'a gönderdi. Birkaç yıl sonra, idarî bakımdan Horasan'a bağlı olan Taberistan'da daha tehlikeli bir isyan çıktı. Bunun sorumlusu bir bakıma Abdullah'tı; çünkü onun, Taberistan'da Kārinîler ailesinden Mazyâr b. Kārin'i halifeye şikâyet etmesi üzerine, Mazyâr ödemekte olduğu vergiyi kesmişti. Mazyâr'ı isyana sevkeden sebeplerden birinin de bölgedeki Tâhirîler hâkimiyetini çekemeyen Türk kumandanlarından Afşin olduğu kaynaklarda kaydedilmektedir. Nihayet Halife Mu'tasım'ın da kendi aleyhine dönmesi üzerine Mazyâr 839'da isyan etti. Ancak Abdullah b. Tâhir ile halifenin gönderdiği kuvvetler karşısında mağlûp oldu; yakalanarak Sâmerrâ'da idam edildi (Ağustos 840).

Abdullah b. Tâhir, Me'mûn zamanında büyük bir itibara sahipti. Ancak Mu'tasım'ın kendisini pek tutmadığı anlaşılmaktadır. Hatta halifenin onu zehirletmek için bir câriye ile zehirli bir sarık (destârçe) gönderdiği, fakat câriyenin Abdullah'a âşık olması üzerine komplonun ortaya çıktığı söylenmektedir. Abdullah b. Tâhir, Horasan eyaletini on dört yıl kadar babasının prensipleri çerçevesinde idare etti. Memleketin refah seviyesini yükseltmek için bilhassa ziraate büyük önem verdi. Arazi sulamada kullanılan suyun düzenli şekilde sarfedilmesini sağlamak ve halk arasında bu yüzden çıkan kavgaları önlemek amacıyla Horasan fakihleriyle Irak fakihlerini bir araya getirerek kanunlar hazırlattı. Bu heyetin düzenlediği *Kitâbü'l-Ḳuniy* (kanallar kitabı) iki asır boyunca sulama işlerinde rehber olarak kullanıldı.

Kaynaklarda Abdullah b. Tâhir'in köylülerin menfaatlerini korumak için memurlara tâlimat verdiği, herkesin tahsil yapma imkânına kavuşturulmasını istediği, onun zamanında bilhassa fakir köylü çocuklarının öğrenim için şehirlere gittiği kaydedilmektedir. Abdullah ilim, edebiyat ve felsefeye büyük önem vermiş, âlim ve sanatkârları himaye etmiş, bizzat kendisi de bazı ilmî tartışmalara katılmıştır. **Ḥamâse***yi toplayan şair Ebû Temmâm onun himayesine mazhar olmuştur. Kendisi de şair ve aynı zamanda mûsikişinas olan, lüks ve debdebeyi seven Abdullah, gerek Bağdat gerekse Nîsâbur'da muhteşem bir sarayda oturmuştur. Halifeye ödediği verginin 38-44 milyon dirhem arasında değişmesi, idaresi altındaki ülkenin refah seviyesini göstermektedir. 11 Rebîülevvel 230'da (26 Kasım 844) öldüğü zaman mensup olduğu Tâhirîler hânedanı iyice kuvvetlenmiş bulunuyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kūbî, *Târîḫ* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1883 → Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), II, 456, 459, 461, 463, 472, 477, 480; Taberî, *Târîḫ* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, bk. *İndeks*; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1399/1979, bk. *İndeks*; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1968-72, III, 83-89; Fikret Işıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi*, İstanbul 1960, s. 132-141; H. Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 67, 68, 96-99; W. Barthold, *Türkistan* (haz. H. Dursun Yıldız), İstanbul 1981, s. 267, 271-273, 274-281, 308; a.mlf., "Tâhirîler", *İA*, I, 42-43; F. Işıltan, "Me'mûn", *İA*, VII, 693-700; E. Marin, "ʿAbd Allāh b. Ṭâhir", *EI²* (İng.), I, 52-53; C. E. Bosworth, "The Tahirids and Arabic Culture", *JSS*, XIV (1969), s. 45-79; a.mlf., "ʿAbdallâh b. Tâher", *EIr.*, I, 186-187.

HAKKI DURSUN YILDIZ

ABDULLAH b. TÂRIK

(عبد الله بن طارق)

Abdullāh b. Târık b. Amr
b. Mâlik el-Belevî ez-Zaferî
(ö. 3/625)

Hz. Peygamber tarafından muallim tayin edildikleri yere giderken pusuya düşürülüp şehid edilen sahâbîlerden biri.

Hicretin üçüncü yılında, müslümanlara zarar vermek isteyen Lihyânoğulları, komşuları Adal ve Kāre kabileleriyle ortak bir plan hazırladılar. Bu plan gereğince Adal ve Kāre kabilelerinden yedi kişi Medine'ye giderek kabile halkının müslüman olduğunu, kendilerine İslâmiyet'i ve Kur'ân-ı Kerîm'i öğretecek muallim istediklerini söylediler. Hz. Peygamber de Mersed b. Ebû Mersed (veya Âsım b. Sâbit) başkanlığında altı veya yedi kişilik bir heyeti onlarla birlikte muallim olarak gönderdi. Bu irşad heyeti, Mekke ile Tâif arasında bulunan ve Recî' diye anılan suyun başına gelince saldırıya uğradı. Heyette bulunan sahâbîlerden Mersed, Hâlid b. Bükeyr ve Âsım b. Sâbit şehid edildi. Hubeyb b. Adî, Abdullah b. Târık ve Zeyd b. Desine ise esir olarak Mekke'ye götürülürken Merruzzahrân'da Abdullah bağlı bulunduğu ipten kurtuldu ve kılıcını çekerek Lihyânoğulları'nın üzerine yürüdü. Etrafına dağılan müşrikler onu taşa tutarak şehid ettiler.

Bedir ve Uhud savaşlarına da katılmış olan Abdullah'ın kabri Merruzzahrân'dadır.